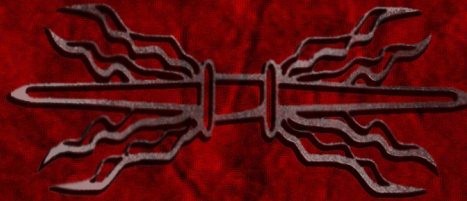

SELEVCIA

AD CALYCADNVM

SAYI I -2011

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNVM I

OLBA KAZISI YAYINLARI

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNUM I

Ankara 2011 / Türkiye

ISBN

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsuzsa yayınlanmaz, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia ad Calycadnum yayınına devretmiş sayılır. Seleucia ad Calycadnum kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia ad Calycadnum için yazışma adresi:

Okt. Murat ÖZYILDIRIM

Mersin Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Çiftlikköy Kampüsü 33342 Mersin – TÜRKİYE

Tel: 00 90 324 361 00 01 – 4735 e- posta: ozyildirimmurat@gmail.com.

OLBA KAZISI YAYINLARI
SELEVCIA AD CALYCADNUM I

ISBN:

Editörler

Emel ERTEN
Diane FAVRO
Murat ÖZYILDIRIM

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit ÇAL Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN Prof. Dr. Emel ERTEN
Prof. Dr. Diane FAVRO Prof. Dr. Turhan KAÇAR Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU Prof. Dr. Scott REDFORD Prof. Dr. Aygül SÜEL
Prof. Dr. Fikret YEGÜL

Doç. Dr. Salim AYDÜZ Doç. Dr. Sedef ÇOKAY-KEPÇE Doç. Dr. Efrumiye ERTEKİN

Yrd. Doç. Dr. Figen ÇEVİRİCİ – COŞKUN Yrd. Doç. Dr. Merih EREK
Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZBAY Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat ÖZGEN
Yrd. Doç. Dr. Sema SANDALCI Yrd. Doç. Dr. H. Sibel ÜNALAN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fatih YAVUZ

Dr. Vujadin IVANISEVIC

Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia ad Calycadnum, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Kapak Tasarım: Tuna AKÇAY
Dizgi:

Baskı:

İÇİNDEKİLER

IULIANUS APOSTATA'NIN
UFUKTAKİ HİRİSTİYANLIKLA SINAVI
Erendiz ÖZBAYOĞLU

11

İKİNCİ YÜZYILDA HİRİSTİYANLIK:
ENTELLEKTÜELLER, DÜŞÜNCELER
VE GRUPLAR
Turhan KAÇAR

19

ERKEN BİZANS CAMCILIĞI: KİMLİĞİ
VE NİTELİĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
Emel ERTEN

29

SON ARKEOLOJİK BULGULAR
IŞIĞINDA AZİZ PAULUS'UN
İKİNCİ KÜTSAL GÖREV GEZİSİNDE
TROAS YOLCULUĞU
Reyhan KÖRPE

51

YUMUKTEPE HÖYÜĞÜ KAZILARINDA
GÜN IŞIĞINA ÇIKARILAN
AZİZ MENAS TASVİRLİ HACI ŞİŞESİ
Gülgün KÖROĞLU

77

ROMA DEVLETİNİN HİRİSTİYANLIĞI
ORTADAN KALDIRMAYA YÖNELİK
SON HAMLESİ: BÜYÜK TAKİBAT
(303-311)
Efrumiye ERTEKİN

91

BİZANS SİKKELERİNDE YER ALAN
GÖKSEL VARLIKLAR
"KERUBİM VE SERAFİM"
Ceren ÜNAL

111

OLBA'DA HİRİSTİYAN MEZARLARI
Tuna AKÇAY

133

ISAVRIA DAĞLARINDA
HIRİSTİYAN MANASTIRCILIĞININ BİR
ÖRNEĞİ: OLBA MANASTIRI
Murat ÖZYILDIRIM
H. Sibel ÜNALAN

147

GEÇ ANTİK DÖNEM'DE
CILICIA VE ISAVRIA'DA
KİLİSE SAYISININ ARTIŞ NEDENLERİ
ÜZERİNE BİR DENEME
Ümit ÇAKMAK

167

SOME OBSERVATIONS
ON MONOTHEISM
IN CILICIA
Sevim AYTEŞ CANEVELLO

183

KİTAP TANITIMI:
GEÇ ANTİKÇAĞ'DA HİRİSTİYANLIK
Emin SARIİZ

191

KİTAP TANITIMI:
ROMA DÜNYASINDA YIKANMA
William AYLWARD

195

OLBA KAZISI YAYINLARI
SELEVCIA AD CALYCADNVN I

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık tümü 12 punto büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.
Kitap için:
Demiriş 2006 Demiriş, B., *Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı*, Ege Yay., İstanbul.
Makale için:
Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, *Lucerna Klasik Filoloji Yazıları*, İstanbul.
- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca **(Lev.1)**, **(Lev. 2)** kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Makale ve levhalar, CD’ye yüklenerek çıktısı ile birlikte yollanmalıdır.

PRAEFATIO

Mersin'in Silifke ilçesi sınırları içindeki Olba'da TC Kùltür ve Turizm Bakanlığı izni ile 2001 – 2009 yılları arasında arkeolojik yüzey araştırmaları, 2010 yılındaysa Bakanlar Kurulu kararı ile ilk arkeolojik kazılar başladı. Böylece Olba hakkında bugüne kadar bilinenlere yeni bilgiler eklendi ve ulaşılan sonuçlar ekip üyelerimiz tarafından birçok yayınlı bilim dünyasına sunuldu.

“Seleucia ad Calycadnum”, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kùltürleri, sanat tarihi konularında yapılan çalışmaları sizlerle buluşturmak üzere yayın yaşamına başlıyor. İlk sayıda “Erken Hıristiyanlık” teması ile çıkmakla birlikte, gelecek sayılarımızda sizlerin çalışmalarına çok daha geniş bir yelpazede yer vermeyi amaçlamaktayız.

Birinci sayımıza katkı sağlayan başta Seleucia ad Calycadnum Bilim Kurulu üyeliğini kabul eden saygıdeğer öğretim üyeleri olmak üzere, sayın yazarlara, amblemimizin çizimi için ressam Cavidan Yegül Erten'e, kapak tasarımı için arkeolog Tuna Akçay'a, teknik yardımlarından dolayı M. Çağlar Kırkpınar'a ve Gonca Sümer'in şahsında TAN Kitabevi'ne teşekkür ederiz.

Yapacağınız çalışmaların dergimizde yayınlanmasından onur duyacağımızı belirtmek isteriz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (MA)

PRAEFATIO

After nine years (2001-2009) of archaeological surveys at Olba in Mersin, Silifke, excavations started in 2010 with the permission of the Ministry of Culture and Tourism. The team members of Olba have added extensive new information on the settlement history of the site, presenting their results in many publications.

“Seleucia ad Calycadnum” will be an annual journal for the studies on archaeology, ancient languages and cultures, and the history of art published by Olba excavations. Although the first issue focuses on Early Christianity, subsequent issues will include a wider range of investigations.

We want to thank the contributors and the colleagues who honored us by accepting to take part in the scientific board. Painter Cavidan Yegül Erten was kind enough to draw our logo and archaeologist Tuna Akçay designed the front-cover. M. Çağlar Kırkpınar did all the tiresome office work. Finally, many thanks to the TAN Bookstore and Gonca Sümer for giving us support for the publication of “Seleucia ad Calycadnum”.

We welcome contributions for future issues of “Seleucia ad Calycadnum”.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (MA)

IULIANUS APOSTATA’NIN UFUKTAKİ HIRİSTİYANLIKLA SINAVI

Erendiz ÖZBAYOĞLU*

Özet

İmparator Iulianus 362 yılında çıkardığı yasayla (Codex Theodosianus, XIII,III,5) öğretim elemanlarının önce karakter sonra da söz biliminde üstün gelmesini, öğretme görevini üstlenecek bir kişinin önce kent senatosu, sonra da decurion’ların kararıyla onay almasını, bu onayın kendisine sunulmasını emretti. Yasa metni Hıristiyan yazarlarca abartılı olarak Hıristiyan öğretmenlere getirilen bir yasak olarak algılandı. Öte yandan yine İmparator bir rescriptum’uyla Hıristiyan öğretmenlerin çoktanrıci şair, tarihçi ve filozoflarını öğrencileriyle birlikte okumalarını yasakladı çünkü bir şey düşünüp başka bir şey öğretmek dürüst bir eylem sayılmaz.

Anahtar Sözcükler: apostata, Hıristiyan öğretmen, çoktanrıci öğrenci.

Abstract

Emperor Julianus issued an edict in 362 (Codex Theodosianus, XIII,III,5) by which proclaimed that “Masters of studies and teachers must excel first in character, then in eloquence” and “if any man should wish to teach”, he shall be approved first by municipal senate, then by decree of the decurions, later “this decree shall be referred to Me for consideration” (trans. Pharr). The edict was interpreted, with exaggerations and untruths by Christian writers as an banishment of Christian teachers from their profession. On the other hand the Emperor in one of his rescripts (Letter, 36) forbade Christians teachers to read the pagan poets, historians and philosophers with their pupils, because to believe one thing and teach another is to be considered uncorrect.

Keywords: apostata, Christian teacher, pagan pupil.

---

* Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU (E), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ordu Cad. No. 196, 34459 Laleli / İstanbul. E – posta: eozbyc@ttmail.com.

Roma İmparatorluğu'nun başında on sekiz ay kadar (361-363) kalan Flavius Claudius Iulianus, kısacık saltanatına sığdırdığı savaşları, dini reformları yanında, sofist filozof olarak felsefe tarihine kazandırdığı eserleriyle de anılır. İstanbul'da, 332 (kimi kaynaklara göre 331) yılında doğmuş, güvensiz bir çocukluk ve gençlik dönemi geçirmişti: babası, ağabeyi, kuzenleri, sonuçta Constans Chlorus'un erkek vârisleri öldürülmüş, 337'de amcası Büyük Constantinus'un ölümüyle de diğer kuzenleri, Constantius, II. Constantinus ve Constans'a taht yolu açılmıştı. Iulianus, eğitimi için Nikomedia'ya (İzmit) gönderildi, Ariansçu Episkopos Eusebios tarafından eğitildi ancak daha çok İskit kökenli hadım köle Mardonius'un etkisinde kaldı, Homeros, Hesiodos, Pindaros, Isokrates okumalarını sürdürdü. Daha sonra, kardeşi Gallus'la birlikte Kappadokia'da bir imparatorluk 'villa'sının bulunduğu Makellon'a gönderildi, sıkı bir denetim altında tutulduğunda, okumalarının büyük bir bölümünden altı yıl kadar uzak kaldı, daha çok köle çocuklarıyla birlikte oyun oynadı. Yine de dini eğitim alması bu döneme rastlar, vaftiz olur, dini ayin törelerini öğrenir, Ariansçu Episkopos Georgius'un sağladığı kitaplara sığınır, kopyalarını çıkarır (daha sonra Georgios öldürüldüğünde kitaplarını yanına getirecektir). Yaklaşık 347 yılında (kimine göre yaklaşık 350) İstanbul'a döner, çoktanrıci *grammaticus* Nikokles ve Hıristiyan *rhetor* Ekēbolios'un derslerine devam eder; yeniden Nikomedia'ya gider, derslerine girmesi yasaklandığından Antiokhia'lı sofist Libanios'u, öğrencilerinin aldığı notlar aracılığıyla izler. Kardeşi Gallus, 350'de Caesar yapılır (daha sonra, aşırı davranışları olduğu bahanesiyle öldürülecektir), Iulianus onu ziyaret eder, öğrenimini ilerletmek için izin alarak yolculuklarına devam eder, Ephesus'a, Aristoteles'in *Katēgoriai* açımlyıcısı Maksimos'un yanına gider, yirmi yaşlarındadır, *apostasis* (uzaklaşma, terk) töreni yapılır, artık Hıristiyanlıktan ayrılmış, çoktanrıci dini kabul etmiştir. Felsefe çalışmalarına, 355 yılı ortalarında Atina'ya giderek devam eder, Yeni Platoncu Priscus'la tanışır, Hıristiyan *rhetor* Proairesios'un derslerine devam eder, sınıf arkadaşları arasında geleceğin episkoposları Kaisarea'lı (Kayseri) Basileios ve Nazianzos'lu (olasılıkla Nenezi) Gregorios vardır. Bu sıralarda İmparator Constantius tarafından çağrılır, 355 yılında Caesar yapılır, törenle askeri birliklere takdim edilir, eflatun renkli Caesar *purpurası* giydirilir. Kardeşiyle aynı kaderi paylaşma olasılığıyla olsa gerek, Homeros'un “onu yakaladı erguvan rengi ölüm (porphyreos thanatos) ve her şeye gücü yeten kader” (*Ilias*, V,83) dizesini hatırlar. Iulianus zaman içinde üstlendiği görevleri yerine getirir, sözcüleri Franci ve Alemanni'ye karşı olan savaşlarda beklenmedik şekilde başarılı olur. İmparator Constantius 361 yılında Tarsus yakınlarında ölünce en

yakın vâris olarak, 11 Aralık (kimilerine göre 2 Kasım) 361 İstanbul'a zafer girişi yapar –zaten Thracia'dadır-, imparator olur. Saraydaki hadımları, binlerce aşçı ve berberi, sakiyi vb. kovup onların yerine sofistleri, filozofları getirir. Hıristiyan eğitimi almış olmakla birlikte uzun bir süreden beri çoktanrıci dini seçmişti, bu yüzden tapınak ve çoktanrıci tapınma geleneklerini yeniden hayata geçirmeye başlar ancak hükümdarlığı sırasında Hıristiyanlara karşı bir *persecutio* eyleminde bulunmamıştır. Günümüze sadece *fragmentum*ları ulaşan *Kata Galilaiōn Logoi* (Hıristiyanlara Karşı) kitabında *apostasisini* (Yun. *apostatēs*, Lat. *apostata*, 'dönme' sanlığı) ona Kilise büyükleri tarafından verilmiştir) açıklar. İran'a karşı sefere hazırlanırken *Misopōgōn*'u (Sakal Düşmanı) yazar. Antiochia'dan 362 Mart'ında yola çıkar, Harran'ı ziyaret eder, Tigris'i (Dicle) geçer, Maranga'da (=Marōnsa, Dicle üzerinde, Ktesiphōn ile Samarra arasındaki kent), 26 Haziran 363 günü (kimine göre 26 Ocak) İranlılarla olan çatışmada mızrakla yaralanarak ölür. Bununla ilgili olarak V. yüzyılda yaşamış, *Historia Ecclesiastica* yazarı Theodoretus'un (*PG, Opera Omnia*, 82,IV,20) anlattığına göre ölürken *nenikēkas, Galilaie*, 'Galile'li (=İsa), sen kazandın' demiştir.

Julianus 361 yılı başında, 6 Ocak'taki *Epiphaneia* yortusunu iyi bir Hıristiyan olarak kutlar, Constantius henüz hayattadır. İmparator olarak 11 Aralık'ta İstanbul'a giriş yaptığında 'göksel bir görüntü' olarak halk tarafından coşuklu zafer alayıyla karşılanır. Khalkedon mahkemesini kurar, çok az sayıda da olsa ölüm cezası verilir, belli başlı düşmanlarıyla hesaplaşmak zorundadır. Daha çok kültür dünyasından kişileri yanına toplamaya çalışır ama artık çoktanrıçılığını saklamak gereği duymadığından inancını yeniden kurmak ve Hıristiyanlık karşıtı girişimlerine ağırlık vermek gerekmektedir. Tapınakların yeniden açılması çalışmaları yanında Kilise'nin ileri gelenleriyle bir araya gelir, onlara aralarındaki anlaşmazlıkları bitirmelerini, artık herkesin istediği dini seçebileceğini söyler.

İmparator, 17 Haziran 362 yılında çıkardığı yasada şöyle der: "öğretim üstatlarının ve *bilimcilerin* (magister studiorum doctoresque) önce karakter (mores) sonra etkili konuşmada (facundia) üstün olmaları gerekir. Ben her bir kentte hazır bulunup değerlendirmelerde bulunamayacağımdan emrediyorum: bir kimse öğretmek istemesi halinde bu göreve (munus) birdenbire atılganlıkla (non repente nec temere) gelmesin, önce kent senatosunun (ordo curialium), seçkin yurttaşların onayına (optimorum consensu) dayalı bir kararlıkla (decretum) yetkili kılınsın. Bu karar daha sonra, son bir inceleme için bana iletilecektir. Böylece, Biz'im görüşümüzün ardından bu kişi yüksek onurla (altiore

honore) donatılarak kentlerdeki uğraşlarına (studiis civitatum) katılacaklardır” (Codex Theodosianus, XIII,III,5).

Buna göre eğitim-öğretim görevi sürdürecekt kişilerin, ahlaki niteliklerini ve mesleki yeteneklerini hem kent yönetimi yetkililerinden (curiales) hem de merkez iktidardan (imparator) onaylatması gerekmektedir.

Yasa, eğitim-öğretimin Hıristiyan öğretim elemanlarına yasaklandığına ilişkin açık bir anlatım içermese de, aşağıda değineceğimiz gibi, Hıristiyanlara getirilen bir yasak olarak algılanmıştır. Yasanın *magister* ve *doctor*lara yönelik olması –bu da *grammaticus* (Yunan şiiri, özellikle de Homeros okutur), *rhetor* (konuşmacı, düzyazı öğretir) ve *philosophus*lar gibi öğretim elemanları anlamına gelir, hem özel hem de kent yönetimine ait yüksek öğretim kurumlarına işaret eder. Sınıflandırma genelde, felsefe, matematik, tıp olan bilim öğretenler ve *grammatica*, *rhetorica*, hukuk olan *artes* öğretenler şeklindedir.

İmparator, bu yasanın hemen ardından, 17 Haziran'dan sonra, yine 362 yılında, Antiochia'dayken, bir *rescriptum* çıkartır imparatorun *decretum*'u (karar), *edictum*'u (duyuru) ve *rescriptum*'u (cevap, mektup), imparatorluk *constitutio*'sunu (buyruk) oluşturur. Bu da ardılları tarafından resmi *codex*'ler dışında tutulmuş, günümüze Iulianus'un mektupları arasında ulaşmıştır. *Rescriptum*da açıkça, *rhetorica* ve *grammatica* öğretilen okullarda Hıristiyanların öğretim üyeliği yapamayacağı belirtilmiştir: “Sağlıklı bir eğitim-öğretimin (paideia), tümceler ve dilin emek vererek elde edilmiş simetrisine (euritmia) değil, sağlıklı bir zihne dayalı olduğuna inanıyoruz; kavrayışlı ve iyi ile kötü, dürüst ile dürüst olmayan hakkında gerçek fikir sahibi bir zihni kastediyorum. Bu yüzden, bir kimse bir şey düşünür ve öğrencisine başka bir şey öğretirse, bence, eğitim veremediği ölçüde dürüst bir kişi de olamayacaktır. Eğer düşünceyle söz arasındaki uyumsuzluk fazla önemli olmayan şeylerle sınırlı kalırsa katlanılabilir ölçüde kötü sonuçlar doğacaktır ama çok önemli konularda bir kimse bir türlü düşünüp düşündüğünün tersini öğretirse dürüst bir tüccar değil, en kötü bir tüccar gibi davranmış olur. Nitekim bu öğretmenler özellikle sahte olduğuna inandıklarını öğreteceklerdir, övgülerle örttikleri kötü mallarını satmak istedikleri –ya da yanılıyorum- kişileri aldatan ve avlayan kişiler gibi. Bu nedenle öğretme görevi isteyen herkesin dürüst karakterli olması ve herkesin önünde açıkça söylediklerine karşıt görüşler beslememesi gerekir. Ben her şeyden önce gençlerle bir arada olan ve onlara *rhetorica* öğretenlerin dürüst karakterli olmaları gerektiğine inanıyorum çünkü onlar, *rhetor*, *grammaticus*, hatta sofist olan eski yazarların eserlerini açıklıyorlar. Çünkü bu sonuncular, sofistler, başka şeylere ek olarak sadece sözcüklerin kullanımını değil ahlak

da öğretir ve medeni yaşama felsefesinin kendi alanları olduğunu söylerler. Bunun doğru olup olmadığını şimdi bir kenara bırakalım, böyle soylu öğretmenler için olan istekleri nedeniyle övmekle birlikte, gerçekten düşündüklerinden farklı şeyler öğreterek yalan söylemez ve kendilerini mahkûm etmezlerse onları daha çok överim. Nasıl yani? Tanrılar değil miydi, Homeros'a, Hesiodos'a, Demosthenes'e, Herodotos'a, Thoukydides'e, Isokrates'e ve Lysias'a bilgiyi, öğrenmeyi (paideia) bildiren? Bu adamlar kendilerinin, kiminin Hermes'e, kiminin Mousa'lara adandıklarını düşünmediler mi? Bu yazarların çalışmalarını yorumlayan insanların, hep onurlandırıldıkları tanrılara sövüp saymalarını saçma buluyorum. Yine de, bunu saçma bulmakla birlikte onların düşüncelerini değiştirme zorunda kalıp sonra da gidip gençliği eğitmelerini söylemiyorum. Onlara şu seçimi sunuyorum: ya hayranlık uyandırdığını düşünmedikleri şeyi öğretmemek ya da, eğer öğretmek isterlerse, önce öğrencilerini ne Homeros ne Hesiodos ne de yorumladıkları ve tanrılara karşı dinsizlik, ahmaklık ve yanlışla suçladıkları bu yazarlardan birinin, gerçekten ilan ettikleri gibi olduklarına ikna etmek. Yoksa öğretmen olarak, bu yazarların çalışmalarından aldıkları maaşlarla beslendiklerinden kazanç utanç verici şekilde açgözlü olduklarını ve birkaç drakhma için herhangi bir şeye boyun eğdiklerini itiraf etmiş olurlar. Bu güne kadar birçok nedenle tapınaklar ziyaret edilemediği ve her yandan tehdit eden dehşetin, insanların tanrılar hakkındaki gerçek düşüncelerini saklama günahını affettirdiği doğrudur. Ama tanrılar özgürlük bahsettiklerine göre insanların yanlış olarak kabul ettiği öğretmenleri öğretmeleri bana saçma gözüküyor. Ama eğer öğretmenler şimdi o yazarların çevirmenleri olanların ve onların yerine, sözün gelişi, peygamberlerin yerinde oturanların bilge kişiler olduğuna inanıyorlarsa, onları her şeyden önce tanrılara karşı saygıda taklit etsinler. Ama eğer o yazarların en çok onurlandırılan tanrılarla ilgili olarak yanlış olduğunu düşünüyorlarsa, madem ki insanları tapınak ibadetinden sakınmaya zorladığınızda onlara itaat ediyorsunuz, bırak Matthaios'u, Lukas'ı yorumlamak için Galilelilerin kiliselerine başvursunlar. Ben kendi açımdan, kulaklarınızın ve dilinizin, sizin anlatımınızı kullanacağım, bu şeylerde (=öğretmeler, şairlerin tanrılara ilişkin inançları) dirilmelerini isterim; ben onlara hep sadık kalmayı diliyorum, beni memnun eden şeyleri düşünen ve yapan herkese de diliyorum.

Dindar ve dünyevi öğretmenler için genel bir kural (nomos) olsun: okula gitmek isteyen hiç bir genç dışlanmayacaktır. Nitekim henüz seçecekleri daldan haberleri olmayan çocuklara en iyi yolu kapamak ya da korku yoluyla istemedikleri halde ata alışkanlıklarına sevk etmek akla uygun değildir. Belki,

isteklerine karşı da olsa, çılğınların tedavi edildiği gibi onları da tedavi etmek mantıklı olur, bu tür bir hastalık (=nosos, Hıristiyanlık) için hepsine hoşgörü bahsetmemiz dışında. Çünkü sanırım, kaçıkları cezalandırmak değil eğitmek zorundayız” (Mektup, 36, Loeb).

Dönemin Hıristiyan yazarları, yasa ve *rescriptumun* Hıristiyan öğretmenlere yasak getirirken Hıristiyanların çocuklarının çoktanrıci Yunan-Roma edebiyatı öğrenmesinin, yukarıdaki mektupta açıkça tersi söylene de, yasaklandığı şeklinde algıladılar. Sokrates (*HE*, III,16,1), Iulianos'un Hıristiyanlara Yunan bilimlerini yasaklayan yasasından söz eder, baba-oğul Apollinarius'un Hıristiyanlık öğretilerini Yunan bilimlerine -baba *grammatica*, oğul ise *rhetorica* alanında- uyguladığını anlatır: baba, *Eski Anlaşma*'yı, eski Yunan destan ölçülerine, oğul da *Yeni Anlaşma*'yı Platon'un karşılıklı konuşmalarına uyarlamışlardır. Ancak, takdiri ilahiyle her iki yazı da hiç yazılmamış gibi boş kalmıştır. Sozomenos (V,17;18), *agora*'nın, toplantıların Hıristiyanlara yasaklandığını, Hıristiyanların yargıç olamayacağını, yüksek görevlere getirilemeyeceğini söyler. Hıristiyanların çocukları Yunan şair ve söz bilimcilerini de öğrenemeyecek, çok tanrıci öğretmenlerin okullarına gidemeyeceklerdir; yine Sozomenos, Iulianus'un Hıristiyanları, din şehidi (martyros) olmamaları için öldürtmediğini vurgular (krş. Augustinus (*De Civitate Dei*, XVIII,61); Gregorius Nazianzos (*PG* 35, *Orationes*, IV-V=*Contra Iulianum*, I-II); Theodoretos (*PG* 82, *Opera Omnia*, III,8 vd.; Zonaras (*PG* 134, *Epitome*, XIII,12).

Araştırmacılar (sözgelimi, C. Barbagallo, 248) Hıristiyan yazarların bu tür yorumlarını kabul edilemez bulmuşlardır. Iulianus'un arzusu klasik kültürün etkin olmasıdır, bunun için bu görevi Hıristiyan değil çoktanrıci öğretmenlerin üstlenmelerini istemektedir.

Öte yandan, Theodoretus'un (*HE*, III,4), Iulianus'tan (frg. 7, Loeb), içeriği günümüze ulaşmamış bir alıntı yaparak, Hıristiyanların, Hellen baş eserleri aracılığıyla Hellenizme karşı koyduklarını ilettiği ya da Sokrates'in (*HE*, III,12) aynı şekildeki başka bir anlatımı (frg.6, Loeb) dile getirmesine bakarak, Hıristiyan öğretmenleri hedef alan günümüze ulaşmamış bir *rescriptumun* da söz konusu olabileceği belirtilmiştir (Loeb, xx).

Aslında Sokrates (*HE*, III,16), birçok Yunan düşünürünün 'Tanrı' bilgisine sahip olduğunu, bunun sonucu, sözgelimi, atomcu düşünceleri çürüttüklerini söylemiştir, "oysa *Kutsal Kitap*'ta mantık sanatı öğretilmez, felsefe bizi yanıltmasın, hasımlarımızla sadece onların silahlarıyla baş edebiliriz" görüşündedir.

Hıristiyan olmayan yazarlar suskun gözükürken dönemin çoktanrıci yazarlarından Ammianus Marcellinus'un (*Rerum Gestarum Libri*, XX,X,7),

Iulianus'un icraatını anlatırken yer verdiği “*Ama Hıristiyan dininden olan rhetorica ve grammatica* öğretmenlerine mesleklerini sürdürmelerini yasaklaması insanlık dışı ve sonsuza kadar sessizliğe gömülmeli” şeklindeki sözleri ilginçtir. Yine ilginç hatta coşkulu sayılabilecek bir görüş, Hıristiyanların Yunan eserlerini öğrenmesinin yasaklanmasıyla, “*sonunda, çoktanrıçılığı yayan klasik kültürle olan tehlikeli bağ kopmuş olacak*” diyen Hıristiyan yazar Sokrates’e aittir (*HE*, III,16).

Iulianus, *rescriptum*uyla Hıristiyan öğretmenlerin çoktanrıçı yazarları (şairler, tarihçiler, filozoflar) öğrencileriyle birlikte okumalarını uygun görmemişti. Bunun üzerine kimi düşünürler, sözgelimi Hıristiyan sofist Victorinus ya da Iulianus'un Hıristiyan gençlere öğretmeye devam etmesi için özel bağıışıklık tanıdığı *rhetor* Proairesios, kürsülerini bırakıp ayrıldılar.

Iulianus, Hıristiyanlık propagandasına karşı her alanı içine alan güçlü bir Hellenizm reformu gerçekleştirmeliydi ve bu da Hıristiyanların öldürülmesi anlamına gelmiyordu: imparatorun Euphrates valisine yazdığı mektupta (Marccone, 82) onların kesinlikle öldürülmemelerini emrediyordu. Kilise tarihi yazarları reform kapsamında imparatorun Hıristiyanların *praetoriani* (muhafız alayı) olmalarını, orduya alınmalarını, yargıda ve eyalet yönetiminde görev üstlenmelerini yasakladığını kaydederler; Matthaïos, Hıristiyanların ellerine kılıç almamalarını söylemiştir.

Iulianus, Perslere karşı savaşırken ölmüştü. Hıristiyan öğretim üyelerine getirdiği yasak, Valentinianus (kimine göre Iovianus) tarafından 11 Ocak 364 tarihli yasayla (*Codex Theodosianus*, XIII,III,6) feshedildi: “*Gerek onurlu yaşamı gerekse söz sanatıyla gençleri eğitmeye uygun görülenlere okul açma ya da kapatmak zorunda kaldıkları eski okulu yeniden faaliyete geçirme yetkisi verilmiştir*”.

KAYNAKÇA

Historia Ecclesiastica (Kilise Tarihi) yazarları için *Patrologia Graeca*; diğer yazarlar ve Iulianus için Loeb Classical Collection metinleri temel alınmıştır; E. von Borries, "Iulianos (Apostata)", *Paulys Realencyclopädie*, Stuttgart 1918 ile H. Leclercq., "Julien l'Apostat", *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, VIII, Paris 1928 en kapsamlı kaynaklar arasındadır; Türkçedeki en kapsamlı kaynak ise, N Baydur, İmparator *Iulianus*, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1982'dir; temel kaynaklardan biri, C. Barbagallo, *Lo Stato e l'istruzione pubblica*, Catania 1911'dir; yorumlarıyla göze çarpan bir kaynak da, A. Marcone, *Giuliano Apostata*, Teramo 1994'dir; yasa metinleri İngilizce çevirisi için bkz. The *Theodosian Code and the Sirmondian Constitutions*, trans. C. Pharr, New York 1952.